

مطالعه تاثیر آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای و توره‌ای آشنایی با کتابخانه بر اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان

محمد امین عرفان‌منش¹
رضا بصیریان‌جهرمی²

تاریخ پذیرش: 1390/11/22

تاریخ دریافت: 1390/7/19

چکیده

هدف: پژوهش حاضر بر آن است تا ضمن بررسی سطح اضطراب کتابخانه‌ای گروهی از دانشجویان، تاثیر آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای و توره‌ای آشنایی با کتابخانه را در کاهش اضطراب کتابخانه‌ای آن‌ها بررسی نماید.

روش‌شناسی: جامعه پژوهش حاضر که به روش تجربی با طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل انجام گرفته است را 75 دانشجوی ترم اول مقطع کارشناسی در دانشگاه مالایا مالزی تشکیل می‌دهند. در ابتدا سطح اضطراب کتابخانه‌ای این دانشجویان با استفاده از نسخه بومی شده مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای بوستیک مورد سنجش قرار گرفت. سپس دانشجویان فوق به سه گروه دسته‌بندی شدند؛ دانشجویان گروه اول در کلاس رسمی آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای شرکت کردند؛ دانشجویان گروه دوم بدون شرکت در دوره آموزشی مهارت‌های کتابخانه‌ای، در تور آشنایی با کتابخانه دانشگاه که در محیط کتابخانه برگزار شد حضور یافتند و دانشجویان گروه سوم در هیچ کدام از آموزش‌های فوق را دریافت نکردند. پس از دو هفته سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان سه گروه مجدداً با استفاده از مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای سنجیده شد. یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه تفاوت معناداری در پیش‌آزمون سه گروه مورد بررسی وجود نداشته است، سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویانی که در توره‌ای آشنایی با کتابخانه شرکت داشته‌اند به میزان معناداری کاهش یافته است.

نتیجه‌گیری: بررسی اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون دانشجویانی که در دوره آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای شرکت کردند بیانگر کاهش سطح اضطراب این دانشجویان است، اگرچه که میزان این کاهش در سطح معناداری نبود.

کلیدواژه‌ها: اضطراب کتابخانه‌ای، مهارت‌های کتابخانه‌ای، تور آشنایی با کتابخانه، دانشگاه مالایا

مقدمه

امروزه کتابخانه‌های دانشگاهی جزئی جدایی‌ناپذیر از محیط‌های علمی و دانشگاهی محسوب شده و آشنایی با کتابخانه، منابع اطلاعاتی گوناگون و مهارت در انجام پژوهش‌های کتابخانه‌ای برای دانشجویان جهت موفقیت در تحصیل امری ضروری محسوب می‌شود. علیرغم این‌که وجود حجم عظیمی از منابع اطلاعاتی در فرمت‌های گوناگون و استفاده گسترده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی دسترسی به اطلاعات در کتابخانه‌های دانشگاهی را سهولت بخشیده است، اما همزمان دانشجویان را با موانع دیگری جهت استفاده از کتابخانه و منابع اطلاعاتی مواجه ساخته است. یکی از مهم‌ترین موانع پیش روی دانشجویان در استفاده از کتابخانه، موانع عاطفی و روانشناختی و از جمله اضطراب کتابخانه‌ای³ است. اضطراب کتابخانه‌ای، را می‌توان "ترس و اضطراب هنگام استفاده، استفاده و یا حتی هنگام تفکر استفاده از کتابخانه" تعریف نمود

1. دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه مالایا، مالزی، amin.erfanmanesh@gmail.com

2. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، عضو هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی بوشهر rezabj@gmail.com

3. Library Anxiety

(جیائو⁴ و آنوگبوزی⁵، 1997). مفهوم اضطراب کتابخانه‌ای اولین بار از سوی کنستانس ملون⁶ در قالب یک نظریه مطرح شد. بر اساس نظریه وی "هنگامی که یک دانشجوی جدید با هدف جمع‌آوری اطلاعات جهت انجام پژوهش خود به کتابخانه مراجعه می‌کند، به نحوی دچار اضطراب می‌شود که قادر نیست به صورت منطقی و مؤثر بر این مشکل غلبه کرده و به انجام پژوهش کتابخانه‌ای بپردازد". وی پس از بررسی تجربیات 6000 دانشجو در استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی بیان کرد که 75 تا 85 درصد این دانشجویان، سطوح گوناگونی از اضطراب کتابخانه‌ای را تجربه کرده یا می‌کنند (ملون، 1986). دانشجویان مورد بررسی عواملی مانند بزرگی کتابخانه، عدم آشنایی با محل منابع اطلاعاتی، عدم آشنایی با مهارت‌های جستجوی اطلاعات و عدم آگاهی از این که فرایند پژوهش کتابخانه‌ای را از کجا و چگونه باید آغاز کرد را به عنوان مهم‌ترین عوامل اضطراب‌زا معرفی کردند. به عقیده ملون دانشجویان دارای اضطراب کتابخانه‌ای گمان می‌کنند که سایر دانشجویان از توانایی و مهارت‌های کتابخانه‌ای برخوردارند و تنها آن‌ها هستند که در استفاده از کتابخانه ناتوانند. همچنین این دانشجویان تصور می‌کنند که عدم توانایی خود در استفاده از کتابخانه را باید پنهان نگه دارند چون امری خجالت‌آور است و به همین دلیل از پرسیدن سوال و درخواست کمک از دوستان و کتابداران امتناع می‌کنند (ملون، 1986). نتایج پژوهش ملون در تایید پژوهش سوآپ⁷ و کتزر⁸ (1972) بود که 65 درصد دانشجویان علیرغم این‌که در استفاده از کتابخانه با مشکل مواجهند، به دلایلی از سؤال پرسیدن و کمک خواستن از کتابداران خودداری می‌کنند (به نقل از کلیولند⁹، 2004). از سوی دیگر اضطراب کتابخانه‌ای باعث می‌گردد تا کاربر هنگام حضور و استفاده از کتابخانه، آرامش و احساس راحتی نداشته و در نتیجه کتابخانه را قبل از پایان پژوهش خود ترک کرده و یا تمایل کمتری به استفاده از کتابخانه پیدا نماید (ون کمپن¹⁰، 2003، جیائو، آنوگبوزی و بوستیک¹¹، 2004).

در پژوهشی از سوی جیائو و آنوگبوزی (2002) بیان شد دانشجویانی که سطح بالایی از اضطراب کتابخانه‌ای را تجربه می‌کنند، دو و نیم برابر کمتر از سایر دانشجویان تمایل به استفاده از کتابخانه دارند. همچنین این دو پژوهشگر بیان می‌کنند که 95 درصد از دانشجویان مورد بررسی به دلیل اضطراب کتابخانه‌ای، مراجعه به کتابخانه و انجام پژوهش کتابخانه‌ای را تاخیر انداخته‌اند (آنوگبوزی و جیائو، 2000). از سوی دیگر اضطراب کتابخانه‌ای می‌تواند بر عملکرد تحصیلی دانشجویان تاثیر منفی بگذارد (آنوگبوزی، 1997؛ جیائو و آنوگبوزی، 2004). آنوگبوزی (1997) در پژوهشی به بررسی تاثیر اضطراب کتابخانه‌ای بر کیفیت طرح پیشنهادی پژوهش¹² دانشجویان در درس روش تحقیق پرداخت و بیان نمود دانشجویانی که سطح اضطراب کتابخانه‌ای بالاتری دارند، طرح پیشنهادی پژوهش آن‌ها از کیفیت پایین‌تری برخوردار است. همچنین رابطه مستقیمی میان سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان و میزان تعلل تحصیلی¹³ آن‌ها گزارش شده است (جیائو و آنوگبوزی، 2000). این دو پژوهشگر در پژوهش دیگری (2001) بیان می‌کنند که سطح بالای اضطراب کتابخانه‌ای، دانشجویان را به استفاده از عادات مطالعه¹⁴ نادرست سوق

4. Jiao

5. Onwuegbuzie

6. Constance Mellon

7. Swope

8. Katzer

9. Cleveland

10. Van Kampen

11. Bostick

12. Research Proposal

13. Academic Procrastination

14. Study Habits

می‌دهد و از آنجا که عادات مطالعه تاثیر زیادی در عملکرد تحصیلی دانشجویان دارد، اضطراب کتابخانه‌ای می‌تواند موفقیت تحصیلی دانشجویان را تحت تاثیر قرار دهد. مطالعه تاثیر اضطراب کتابخانه‌ای بر کیفیت استناددهی¹⁵ طرح پیشنهادی پژوهش دانشجویان تحصیلات تکمیلی نیز نشان داد دانشجویان مضطرب بیشتر مرتکب اشتباه در استناددهی می‌شوند (جیائو، آنوگبوزی و ویتویچ¹⁶، 2008). از سوی دیگر سایر عوامل اضطراب‌زا در محیط‌های دانشگاهی نیز می‌توانند باعث تشدید اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان شده و میزان آن را شدت بخشند. از آن جمله می‌توان به اضطراب اینترنتی¹⁷ (بن‌عمران¹⁸، 2001) اضطراب رایانه‌ای¹⁹ (جراک²⁰، مهیر²¹ و کوردیناک²²، 2001؛ کوهرمان²³، 2002، جیائو و آنوگبوزی، 2004) و اضطراب نگارش²⁴ (آنوگبوزی، 1997) نام برد. براساس نتایج برخی از پژوهش‌های پیشین، دانشجویان سال اول بیش از سایر دانشجویان در معرض تجربه اضطراب کتابخانه‌ای هستند (جیائو و آنوگبوزی، 1997، 2000). بسیاری از این دانشجویان برای اولین بار در محیط دانشگاه خود را نیازمند استفاده از منابع و انجام پژوهش کتابخانه‌ای می‌بینند و حتی اگر در گذشته از کتابخانه‌های عمومی یا آموزشی استفاده کرده باشند، تجربه استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی برای آن‌ها تجربه جدیدی است. از این رو پژوهش حاضر بر آن است تا ضمن بررسی سطح اضطراب کتابخانه‌ای گروهی از دانشجویان سال اول دانشگاه مالایا²⁵ در کشور مالزی، تاثیر آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای و توره‌ای آموزش آشنایی با کتابخانه را در کاهش اضطراب این دانشجویان مطالعه نماید.

در پژوهش حاضر به فرضیه‌های زیر پاسخ داده می‌شود:

1. فرضیه 1. تفاوت معناداری در سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون میان سه گروه مورد بررسی وجود ندارد.
2. فرضیه 2. تفاوت معناداری در سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه اول وجود ندارد.
3. فرضیه 3. تفاوت معناداری در سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه دوم وجود ندارد.
4. فرضیه 4. تفاوت معناداری در سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه سوم وجود ندارد.
5. فرضیه 5. میزان تغییر سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه اول بیش از گروه دوم است.

پیشینه پژوهش

با نگاهی به پژوهش‌های انجام‌گرفته در زمینه اضطراب کتابخانه‌ای متوجه می‌شویم که اکثر آن‌ها به سنجش میزان اضطراب کتابخانه‌ای، بررسی ویژگی‌های کاربران مضطرب و بررسی رابطه اضطراب و ویژگی‌های شخصی و رفتاری کاربران پرداخته و مهار و کاهش اضطراب کمتر مورد توجه بوده

¹⁵. Citation Quality

¹⁶. Waytowich

¹⁷. Internet Anxiety

¹⁸. Ben Omran

¹⁹. Computer Anxiety

²⁰. Jerabek

²¹. Meyer

²². Kordinak

²³. Kahrman

²⁴. Composition Anxiety

²⁵. University of Malaya (UM)

است. در ادامه به پژوهش‌هایی که در خصوص مهار و کاهش اضطراب کتابخانه-ای دانشجویان انجام شده است اشاره مختصری می‌گردد. ملون در پژوهشی در سال 1988 به بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای بر دیدگاه و احساسات دانشجویان در استفاده از کتابخانه پرداخت. در این پژوهش یک دوره آموزشی شامل مهارت‌های کتابخانه‌ای برای دانشجویان در نظر گرفته شد و برای سنجش تأثیر این دوره بر دیدگاه دانشجویان در مورد کتابخانه، نظرات آن‌ها قبل از شروع و پس از پایان دوره از طریق مصاحبه مورد بررسی قرار گرفت. ملون بیان می‌کند که برگزاری این دوره تأثیرات متفاوتی بر دانشجویان داشته است. برخی از دانشجویان بیان کردند که دیدگاه آن‌ها نسبت به کتابخانه و کتابداران تغییر کرده و دیدگاه مثبتی در این زمینه پیدا کرده‌اند؛ اما برخی دیگر از دانشجویان اظهار کردند که هنوز از مهارت‌های لازم جهت استفاده از کتابخانه برخوردار نبوده و هنگام استفاده از کتابخانه دچار ترس و اضطراب می‌شوند. در پژوهش دیگری که در این زمینه در سال 1999 توسط موهوندرو²⁶ انجام شد، تأثیر آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای بر اضطراب گروهی از دانشجویان آمریکایی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان داد که سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویانی که در دوره‌های آموزشی مهارت‌های کتابخانه‌ای شرکت کرده بودند، به نسبت دانشجویانی که این آموزش‌ها را دریافت نکرده‌اند، کاهش معناداری را نشان می‌دهد. کارلایل²⁷ (2007) از آموزش نحوه استفاده از کتابخانه و مهارت‌های اطلاع‌یابی و سواد اطلاعاتی به عنوان یکی از موثرترین روش‌های کاهش اضطراب کتابخانه-ای نام می‌برد. همچنین بتل²⁸ (2004) پیشنهاد می‌کند که برگزاری دوره‌های آموزشی در محیط کتابخانه از این جهت که کاربران را بیشتر با ساختمان، بخش‌های مختلف و منابع کتابخانه‌ای گوناگون آشنا می‌کند، می‌تواند در کاهش اضطراب آن‌ها موثر باشد. آشنا کردن کاربران با مفهوم اضطراب کتابخانه‌ای و جنبه‌های گوناگون آن و بیان این مطلب که اضطراب امری شایع در میان کاربران کتابخانه‌ها به شمار می‌رود، نیز باعث می‌گردد که کاربران خود را در این احساسات منفی تنها ندانسته و در نتیجه، اضطراب کمتری را تجربه کنند (جیائو و آنوگبوزی، 1997؛ کارلایل، 2007). در این راستا، جزوات و بروشورهایی در مورد اضطراب کتابخانه‌ای از سوی برخی کتابخانه‌ها تهیه و در اختیار دانشجویان گذاشته می‌شود. ضمن این که معرفی اضطراب کتابخانه‌ای به عنوان عارضه‌ای شایع در دوره‌های آموزشی مهارت‌های کتابخانه‌ای و سواد اطلاعاتی نیز توصیه شده است (جیائو، آنوگبوزی و لیختنستین²⁹، 1996). جهت کاهش اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان تازه وارد، جیائو و آنوگبوزی (1997) پیشنهاد می‌کنند که همکاری بیشتری میان کتابداران کتابخانه‌های آموزشگاهی و دانشگاهی برقرار شده و بسیاری از آموزش‌ها از محیط کتابخانه‌های آموزشگاهی و با همکاری کتابداران دانشگاهی آغاز گردد. همچنین برنامه‌های بازدید از کتابخانه‌های دانشگاهی جهت دانش آموزان دبیرستانی می‌تواند در آشنایی هر چه بیشتر آن‌ها با محیط کتابخانه‌های دانشگاهی موثر باشد (جیائو، آنوگبوزی و لیختنستین، 1996).

جیائو، آنوگبوزی و لیختنستین (1996) بیان می‌کنند که استفاده از دانشجویان داوطلب که دارای مهارت‌های بالای کتابخانه‌ای هستند، خصوصاً

²⁶. Mohundro

²⁷. Carlile

²⁸. Battle

²⁹. Lichtenstein

در مواردی که دانشجویان به دلیل ترس و اضطراب از مراجعه به کتابداران خودداری می‌کنند، می‌تواند در کاهش اضطراب آن‌ها موثر باشد. از سوی دیگر به دلیل ماهیت چندگانه جستجوی اطلاعات در جوامع علمی پیشرفته امروزی، آموزش مهارت‌های رایانه‌ای و اینترنتی، مهارت در روش‌های تحقیق و پژوهش و همچنین، مهارت در روش‌های ریاضیات و آمار نیز در کاهش سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان توصیه شده است (بن‌عمران، 2001؛ کوه‌رمان، 2002؛ جیائو و آنوگبوزی، 2004)

برخی از پژوهش‌های پیشین نیز بر نقش کتابداران دانشگاهی در کاهش سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان تاکید کرده‌اند. در این زمینه کتابداران خصوصاً کتابداران مرجع باید ضمن آشنایی با مفهوم اضطراب کتابخانه‌ای و آگاهی از ویژگی‌های کاربران مضطرب، راهبردی مناسب جهت یاری رساندن به آن‌ها در پیش‌گرفته و از طریق ارائه کمک و همراهی با دانشجویان، نقش مثبتی در کاهش اضطراب آن‌ها ایفا نمایند (جیائو و آنوگبوزی، 1997). در این راستا تبیین جایگاه و توانایی‌های کتابداران و آشنا کردن دانشجویان با خدماتی که می‌توانند از کتابداران دریافت کنند، آن‌ها را جهت کمک خواستن از کتابداران ترغیب می‌نماید (بتل، 2004). از سوی دیگر کتابداران باید همواره با خوشرویی و آغوش باز در صدد کمک به کاربران برآمده و مخصوصاً کاربران مضطرب را تنها نگذارند. همچنین رفتار یکسان کتابداران با تمامی مراجعان بدون توجه به جنسیت، مذهب، توانایی‌ها و سایر ویژگی‌های آن‌ها می‌تواند در کاهش اضطراب کاربران مفید باشد (ملون، 1998). از سوی دیگر استفاده کمتر کتابداران از لغات تخصصی کتابداری خصوصاً در مورد فناوری‌های جدید رایانه‌ای، پایگاه‌های اطلاعاتی و غیره در زمان آموزش مهارت‌ها و یا کمک به کاربران می‌تواند در افزایش اعتماد به نفس و کاهش اضطراب کاربران مفید باشد (جیائو، آنوگبوزی و بوستیک³⁰، 2004).

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر با روش تجربی با طرح پیش‌آزمون³¹ - پس‌آزمون³² با گروه کنترل³³ انجام شده است. جامعه پژوهش حاضر را دانشجویان ترم اول مقطع کارشناسی دانشگاه مالایا تشکیل می‌دهند که تعداد 75 نفر از این دانشجویان به روش نمونه‌گیری تصادفی³⁴ برگزیده شدند. دانشجویانی به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند که در مراحل پیش‌آزمون، پس‌آزمون و دوره‌های آموزشی³⁵ (مخصوص گروه‌های اول و دوم) حضور داشته‌اند و دانشجویانی که در یکی از مراحل فوق حضور نداشتند، از جامعه پژوهش حذف شدند. در نتیجه تعداد 50 دانشجو که در تمامی مراحل پژوهش حضور داشتند، به عنوان نمونه پژوهش برگزیده شدند. بررسی اطلاعات فردی نمونه پژوهش نشان می‌دهد که 56 درصد از آن‌ها زن و 44 درصد مرد، 42 درصد مالزیایی و 48 درصد از سایر کشورها و 42 درصد در رشته‌های هنر، علوم انسانی و اجتماعی، 24 درصد در رشته‌های علوم، 30 درصد در رشته‌های مهندسی و 4 درصد در رشته‌های علوم پزشکی مشغول به تحصیل بودند.

³⁰. Bostick

³¹. Pre-test

³². Post-test

³³. Control Group

³⁴. Random Sampling

³⁵. Treatments

در ابتدا تمامی دانشجویان مذکور در پیش آزمون شرکت کرده و سطح اضطراب کتابخانه‌ای آن‌ها با استفاده از نسخه ویرایش شده مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای سنجیده شد. سپس دانشجویان فوق به سه گروه دسته‌بندی شدند؛ دانشجویان گروه اول یا گروه آزمایشی³⁶ در دوره رسمی آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای که توسط دو تن از کتابداران دانشگاه تدریس می‌شد شرکت کردند. دوره آموزشی مذکور به مدت پنج ساعت در کتابخانه مرکزی دانشگاه برگزار و مباحثی در خصوص مشخصات فیزیکی ساختمان کتابخانه مرکزی و سایر کتابخانه‌های دانشگاه، آشنایی با انواع منابع اطلاعاتی، نحوه جستجو در فهرست عمومی پیوسته کتابخانه، آشنایی با وب سایت کتابخانه و نحوه اتصال و جستجوی اطلاعات در پایگاه‌های اطلاعاتی گوناگون به دانشجویان آموزش داده شد. دانشجویان گروه دوم (گروه آزمایشی) بدون شرکت در کلاس رسمی آموزشی مهارت‌های کتابخانه‌ای، در تور آشنایی با کتابخانه دانشگاه که در محیط کتابخانه مرکزی و با توضیحات دو نفر از کتابداران برگزار شد حضور یافتند. در تور مذکور قسمت‌های مختلف کتابخانه مرکزی دانشگاه به دانشجویان معرفی و نحوه جستجوی اطلاعات در فهرست عمومی پیوسته به آن‌ها آموزش داده شد. جهت کنترل تاثیرات فردی بر نتایج آزمون، جهت گروه‌های اول و دوم از کتابداران یکسانی برای امر تدریس استفاده شد. اما دانشجویان گروه سوم یا گروه کنترل در هیچ کدام از دوره‌های فوق حضور نیافتند. دو هفته پس از انجام مداخله آموزشی، سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان سه گروه مجدداً با استفاده از مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای سنجیده شد (پس‌آزمون). جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار اس.پی.اس. اس. 18 و برای پاسخگویی به فرضیه‌های پژوهش، علاوه بر آمار توصیفی³⁷ نظیر میانگین³⁸ و انحراف معیار³⁹ از روش‌های آمار استنباطی⁴⁰ همانند تحلیل واریانس یک طرفه⁴¹ و تی‌تست دوطرفه⁴² استفاده شد.

ابزار اندازه‌گیری

در پژوهش حاضر از مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای⁴³ که در سال 1992 از سوی شارون بوستیک طراحی شد، استفاده گردید. این پرسشنامه شامل 43 گویه است و برای امتیازدهی گویه‌ها از طیف لیکرت⁴⁴ پنج گزینه‌ای استفاده شده و به هر آزمودنی درجه‌ای از 1 تا 5 (کاملاً مخالف، مخالف، نظری ندارم، موافق، کاملاً موافق) تعلق می‌گیرد. بوستیک عوامل اضطراب‌زا را به پنج گروه کلی تقسیم‌بندی می‌کند: 1. موانع ناشی از تعامل با کتابداران⁴⁵: این عوامل از درک نادرست کاربران از کتابداران به عنوان افرادی که رفتاری دوستانه و صمیمی از خود نشان نمی‌دهند و یا به دلیل مشغله کاری زیاد، فرصتی جهت کمک به آن‌ها ندارند، ناشی گردیده و باعث ایجاد اضطراب در آن‌ها می‌شود.

³⁶. Experimental Group

³⁷. Descriptive Statistics

³⁸. Mean

³⁹. Standard Deviation

⁴⁰. Inferential Statistics

⁴¹. One-Way Analysis of Variance (ANOVA)

⁴². Paired t-test

⁴³. Library Anxiety Scale (Sharon Bostick, 1992)

⁴⁴. Likert Scale

⁴⁵. Barrier with Staff

2. موانع احساسی⁴⁶: احساس عدم توانایی و کفایت هنگام کار در کتابخانه که به دلیل عدم دارا بودن مهارت‌های کتابخانه‌ای و یا صرفاً به دلیل ترس از محیط کتابخانه ایجاد می‌گردد.

3. احساس راحتی در کتابخانه⁴⁷: احساس عدم آرامش و راحتی هنگام حضور در کتابخانه که موجب می‌گردد کاربر قبل از پایان پژوهش خود کتابخانه را ترک و یا از رفتن به کتابخانه خودداری نماید.

4. مهارت‌های کتابخانه‌ای⁴⁸: عدم آشنایی با مهارت‌های کتابخانه‌ای و اطلاع‌یابی که باعث ایجاد ترس و اضطراب در کاربر می‌گردد.

5. موانع مکانیکی⁴⁹: اضطراب ناشی از تعامل و استفاده از ابزار مکانیکی در محیط کتابخانه مانند رایانه، چاپگر، دستگاه کپی، دستگاه میکروفیلم و میکروفیش خوان و غیره (بوستیک، 1992).

اعتبار و قابلیت اطمینان مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای تاکنون در پژوهش‌های گوناگونی مورد بررسی قرار گرفته است (جیائو و آنوگبوزی، 1997، 1998، 2001، 2002، 2004؛ کوه‌رمان، 2002؛ جیائو، آنوگبوزی و بوستیک، 2004؛ انوار⁵⁰، ال‌کندری⁵¹ و القلاف⁵²، 2004). از آنجا که پژوهشگر موفق به یافتن پژوهشی که در آن از مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای در کشور مالزی استفاده شده و روایی و پایایی این ابزار سنجیده شده باشد نشد، در ابتدا به رواسازی و بررسی اعتبار این پرسشنامه در جامعه پژوهش پرداخت. بدین منظور در پژوهشی مقدماتی، مقیاس اضطراب کتابخانه‌ای میان 100 نفر از دانشجویان مقطع کارشناسی در دانشگاه مالایا به صورت نمونه‌گیری آسان⁵³ توزیع و جمع‌آوری گردید. از مجموع پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده، هفت پرسشنامه به دلیل نقصان اطلاعات از پژوهش کنار گذاشته شده و اطلاعات سایر پرسشنامه‌ها از طریق نرم‌افزار اس. پی. اس. اس⁵⁴ نسخه 18 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. جهت بررسی روایی سازه⁵⁵ پرسشنامه، از روش تحلیل عاملی اکتشافی⁵⁶ از طریق تحلیل مولفه‌های اصلی⁵⁷ توام با چرخش متعامد از نوع واریماکس⁵⁸ استفاده و حداقل بار عاملی⁵⁹ مورد قبول، 0/4 در نظر گرفته شد. نتایج تحلیل عاملی بیانگر وجود عوامل پنجگانه در پرسشنامه را تایید می‌کرد که در مجموع 37/32 درصد واریانس کل آزمون را تبیین می‌کردند. همچنین هشت گویه فاقد بار عاملی قابل قبول بوده و از پرسشنامه حذف شدند. عامل اول یا تعامل با کتابداران شامل 11 گویه و پاس‌خگوی 16/64 درصد از واریانس کل، عامل دوم یا راحتی در کتابخانه شامل 8 گویه و 6/80 درصد از واریانس، عامل سوم یا موانع احساسی شامل 7 گویه و 5/98 درصد از واریانس، عامل چهارم یا مهارت‌های کتابخانه‌ای شامل 5 گویه و 4/12

⁴⁶. Affective Barriers

⁴⁷. Comfort with the Library

⁴⁸. Knowledge of the Library

⁴⁹. Mechanical Barriers

⁵⁰. Anwar

⁵¹. Al-Kandary

⁵². Al-Qallaf

⁵³. Convenience Sampling

⁵⁴. SPSS

⁵⁵. Construct Validity

⁵⁶. Exploratory Factor Analysis

⁵⁷. Principal Components Analysis

⁵⁸. Varimax Rotation

⁵⁹. Factor Loading

درصد از واریانس، و عامل پنجم یا موانع مکانیکی پاسخگوی 3/78 درصد از واریانس کل بود. جهت بررسی سازگاری درونی⁶⁰ پرسشنامه از روش محاسبه آلفای کرونباخ⁶¹ استفاده شد که میزان آلفای 0/79. برای کل مقیاس اضطراب کتابخانه ای به دست آمد که نشان دهنده همسانی درونی قابل قبول پرسشنامه است. همچنین قابلیت اعتماد عامل تعامل با کتابداران معادل 0/91، عامل راحتی در کتابخانه معادل 0/75، عامل موانع احساسی معادل 0/72، عامل مهارت‌های کتابخانه ای معادل 0/8 و عامل موانع مکانیکی معادل 0/7 بر حسب ضریب آلفای کرونباخ به دست آمد. نتایج بررسی روایی و پایایی مقیاس اضطراب کتابخانه ای بیانگر این است که این مقیاس از اعتبار و قابلیت اعتماد کافی جهت استفاده در پژوهش حاضر برخوردار است. در نتیجه از نسخه ویرایش شده مقیاس اضطراب کتابخانه ای شامل 35 گویه جهت سنجش سطح اضطراب کتابخانه ای دانشجویان در پژوهش حاضر استفاده گردید.

نتایج پژوهش

فرضیه اول. تفاوت معناداری در سطح اضطراب کتابخانه ای پیش‌آزمون سه گروه مورد بررسی وجود ندارد.

بررسی میانگین سطح اضطراب کتابخانه ای پیش‌آزمون سه گروه مورد بررسی نشان می‌دهد که دانشجویان گروه یک دارای کمترین سطح اضطراب کتابخانه ای بوده و دانشجویان گروه دو بیشترین سطح اضطراب را تجربه می‌کرده اند (جدول 1). از سوی دیگر نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه نشان داد که تفاوت معناداری در سطح اضطراب کتابخانه ای پیش‌آزمون دانشجویان در سه گروه مختلف وجود ندارد ($F(2, 50)=0.72, p>0.05$) (جدول 2). بنابر این فرضیه اول پژوهش تایید می‌شود.

جدول 1. میانگین اضطراب کتابخانه ای سه گروه در پیش‌آزمون

گروه	تعداد	میانگین	انحراف معیار
اول	14	94/33	21/067
دوم	16	104/18	20/468
سوم	20	96/09	19/144

⁶⁰. Internal Consistency

⁶¹. Cronbach's Alpha

جدول 2. تحلیل واریانس یک طرفه پیش‌آزمون اضطراب کتابخانه‌ای سه گروه

معناداری	F	مجذور میانگین	درجه آزادی	مجموع مجذورات	
0/568	0/72	287/321	2	574/642	بین گروه‌ها
		401/76	50	20088/016	درون گروه‌ها

فرضیه دوم. تفاوت معناداری در سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس-آزمون گروه اول وجود ندارد.

در ارتباط با فرضیه‌های دوم، سوم و چهارم پژوهش، میزان تغییر در سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون دانشجویان سه گروه محاسبه گردید تا تاثیر آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای و تورهای آموزشی آشنایی با کتابخانه بر اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان مشخص شود. مقایسه سطح اضطراب پیش‌آزمون و پس‌آزمون دانشجویان گروه اول (5/61) نشان می‌دهد که سطح اضطراب کتابخانه‌ای آن‌ها در پس‌آزمون کاهش یافته - است (جدول 3). اما نتایج آزمون تی تست دوطرفه بیانگر این است که تفاوت معناداری ($p=0/321$) میان سطح اضطراب پیش‌آزمون و پس‌آزمون وجود ندارد. در نتیجه اگرچه که سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان پس از حضور در دوره آموزشی مهارت‌های کتابخانه‌ای کاهش یافته، اما این کاهش در سطح معناداری نبوده ($p < 0/05$) و فرضیه دوم پژوهش تایید می‌شود.

فرضیه سوم. تفاوت معناداری در سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس-آزمون گروه دوم وجود ندارد.

بررسی سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون دانشجویان گروه دوم نشان می‌دهد که سطح اضطراب کتابخانه‌ای آن‌ها کاهش یافته است (16/64) (جدول 3). بنابر این برگزاری تور آموزشی آشنایی با کتابخانه در کاهش سطح اضطراب دانشجویان موثر بوده است. همچنین نتایج آزمون تی تست دوطرفه نشان می‌دهد که تفاوت معناداری ($p=0/022$) میان سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون دانشجویان گروه دوم وجود دارد. بنابراین فرضیه سوم پژوهش رد می‌شود.

فرضیه چهارم. تفاوت معناداری در سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه سوم وجود ندارد.

مقایسه سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون دانشجویان گروه سوم نشان دهنده افزایش سطح اضطراب آن‌ها می‌باشد (4/35) (جدول 3). همچنین نتایج آزمون تی تست دوطرفه نشان می‌دهد که تغییرات اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان در سطح معناداری نبوده ($p=0/720$) و در نتیجه فرضیه چهارم پژوهش تایید می‌شود.

جدول 3. میانگین اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون سه گروه مورد بررسی

تفاوت میانگین‌ها	میانگین پس-آزمون	میانگین پیش-آزمون	تعداد	
5/61 -	88/72	94/33	14	گروه اول
16/64 -	87/54	104/18	16	گروه دوم
4/35	100/44	96/09	20	گروه سوم

فرضیه پنجم. میزان تغییر سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه اول بیش از گروه دوم است.

بررسی تغییرات سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان گروه اول در پیش-آزمون و پس‌آزمون نشان می‌دهد که سطح اضطراب این دانشجویان کاهش یافته است، اما میزان کاهش سطح اضطراب دانشجویان این گروه کمتر از کاهش سطح اضطراب دانشجویان گروه دوم بوده است. در نتیجه بر اساس داده‌های خام مشخص است که فرضیه پنجم پژوهش تایید نمی‌شود (جدول 4). نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه نیز نشان می‌دهد که تفاوت معناداری میان میزان تغییر سطح اضطراب کتابخانه‌ای گروه‌های اول و دوم وجود نداشته ($F(1, 30)=0.7, p>0.05$) و فرضیه پنجم پژوهش رد می‌شود (جدول 5).

جدول 4. میزان تغییر در سطح اضطراب کتابخانه‌ای سه گروه

تعداد	تفاوت میانگین‌ها	انحراف معیار	
14	7/41 -	32/509	گروه اول
16	16/64 -	23/962	گروه دوم
20	3/62	10/613	گروه سوم

جدول 5. تحلیل واریانس تغییرات اضطراب کتابخانه‌ای میان گروه‌های اول و دوم

مجموع مجذورات	درجه آزادی	مجذور میانگین	F	سطح معناداری	
556/084	1	556/084	0/70	0/445	بین گروه‌ها
23982/792	30	799/426			درون گروه‌ها

نتیجه گیری

پژوهش حاضر به بررسی تاثیر آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای و توره‌های آشنایی با کتابخانه بر اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان سال اول دانشگاه مالایا در کشور مالزی پرداخت. اهمیت مطالعات اضطراب کتابخانه‌ای خصوصا در مورد دانشجویان بر این امر استوار است که این افراد جهت انجام تکالیف درسی، پایان نامه‌های تحصیلی و پژوهش نیازمند استفاده گسترده از منابع کتابخانه‌ای هستند و اضطراب در زمینه استفاده از کتابخانه و انجام پژوهش کتابخانه‌ای می‌تواند تاثیر منفی بر عملکرد تحصیلی و کمیت و کیفیت تولیدات علمی آن‌ها داشته باشد. بر اساس نتایج پژوهش حاضر، تفاوت معناداری در سطح اضطراب کتابخانه‌ای پیش‌آزمون دانشجویان سه گروه مورد بررسی مشاهده نشد. سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان گروه اول که در دوره‌های رسمی آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای در کتابخانه مرکزی دانشگاه شرکت کرده بودند، در پس‌آزمون کاهش یافت اما میزان کاهش اضطراب در سطح معناداری نبود. دلیل این امر ممکن است ریشه در نوع و نحوه آموزش مهارت‌های تدریس شده به دانشجویان داشته باشد. از دیدگاه موهوندرو (1999)، آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای باید بر دو بعد آموزش‌های فرایندمحور و منبع‌محور متمرکز باشد. به عبارت دیگر کتابداران نه تنها باید نحوه دسترسی و استفاده از منابع اطلاعاتی خاص را به کاربران بیاموزند، بلکه باید آن‌ها را افرادی دارای مهارت‌های سواد اطلاعاتی تربیت کرده که در موقعیت‌های گوناگون قادر به تأمین نیازهای اطلاعاتی خود باشند.

یافته‌های پژوهش بیانگر این است که سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان گروه دوم پس از شرکت در تور آموزشی آشنایی با کتابخانه به طور معناداری کاهش یافته است. این در حالی است که دانشجویان این گروه در پیش‌آزمون بالاترین سطح اضطراب کتابخانه‌ای را از خود نشان داده بودند. نتایج پژوهش حاضر یافته‌های بتل (2004) در خصوص تاثیر برگزاری تورهای آموزشی کتابخانه در کاهش اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان را تایید می‌کند. می‌توان دلایلی مانند تعامل بیشتر با کتابداران، آشنایی با ساختمان و تجهیزات کتابخانه و آموزش نفر به نفر در محیط کتابخانه را در کاهش سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان موثر برشمرد. در این راستا ابوسین⁶² و زینب⁶³ (2010) بیان می‌کنند که دوره‌های آشنایی و معرفی کتابخانه دانشگاهی خصوصاً جهت کاهش سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان خارجی که در جوامعی با زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی متفاوت رشد کرده‌اند می‌تواند مفید باشد. همچنین استفاده از کتابداران چند زبانه جهت معرفی کتابخانه به دانشجویان می‌تواند در کاهش اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان بین‌المللی موثر باشد (آنوگبوزی، جیائو و بوستیک، 2004).

بررسی اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان گروه سوم نشان داد که تفاوت معناداری در سطح اضطراب پیش‌آزمون و پس‌آزمون این گروه مشاهده نشد، اگرچه که سطح اضطراب این دانشجویان در پس‌آزمون کمی افزایش یافته بود. بررسی میزان تغییر سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان سه گروه در پیش‌آزمون و پس‌آزمون نشان داد که کاهش معناداری در سطح اضطراب گروه اول به نسبت دو گروه دیگر وجود ندارد. بر اساس یافته‌های پژوهش آموزش مهارت‌های کتابخانه‌ای و برگزاری تورهای آشنایی با کتابخانه دانشگاه می‌تواند در کاهش سطح اضطراب کتابخانه‌ای دانشجویان موثر باشد. در این راستا به نظر می‌رسد آموزش این مهارت‌ها جهت موفقیت هرچه بیشتر کاربران کتابخانه‌های دانشگاهی باید از سوی مدیران و برنامه‌ریزان امور مورد توجه قرارگیرد. به همین دلیل درس آشنایی با سواد اطلاعاتی به عنوان واحدی اجباری در برنامه درسی سال اول بسیاری از دانشگاه‌های جهان از جمله برخی از دانشگاه‌های کشور مالزی قرار گرفته است. از سوی دیگر معرفی مفهوم اضطراب کتابخانه‌ای در دوره‌های آموزشی مهارت‌های کتابخانه‌ای و سواد اطلاعاتی و تاکید بر این امر که اضطراب کتابخانه‌ای احساسی رایج در میان کاربران کتابخانه‌های گوناگون است، می‌تواند در آشنایی دانشجویان با این مفهوم و کاهش اضطراب آن‌ها موثر باشد. در انتها ذکر مجدد این نکته ضروری به نظر می‌رسد که اضطراب کتابخانه‌ای عارضه‌ای جدی در میان کاربران کتابخانه‌های گوناگون است، ولی می‌توان آن را از طریق آموزش مناسب مهارت‌های کتابخانه‌ای، تعامل مثبت کتابداران با کاربران و ایجاد محیطی آرام و به دور از تنش در کتابخانه‌ها کاهش داد که این امر نیازمند همکاری کتابداران، مدیران کتابخانه‌ها و اساتید و محققین جامعه کتابداری است.

منابع

Abusin, K. A. & Zainab, A. N. (2010). Exploring library anxiety among Sudanese university students. *Malaysian Journal of Library & Information Science*, 15(1), 55-81.

⁶². Abusin

⁶³. Zainab

- Anwar, M. A., Al-Kandari, N. M. & Al-Qallaf, C. L. (2004). Use of Bostick's Library Anxiety Scale on undergraduate Biological Sciences students of Kuwait University. *Library & Information Science Research*, 26, 266-283.
- Battle, J. C. (2004). *The effect of information literacy instruction on library anxiety among international students*. PhD dissertation. University of North Texas, USA.
- Ben Omran, A. I. (2001). *Library anxiety and Internet anxiety among graduate students of a major research university*. PhD dissertation. University of Pittsburgh, USA.
- Bostick, S. L. (1992). *The development and validation of the Library Anxiety Scale*. PhD dissertation. Wayne State University, USA.
- Carlile, H. (2007). The implications of library anxiety for academic reference services: A review of the literature. *Australian Academic & Research Libraries*, 38(2), 129-142.
- Cleveland, A. M. (2004). Library anxiety: A decade of empirical research. *Library Review*, 53(3), 177-185.
- Jerabek, J. A., Meyer, L. S. & Kordinak, S. T. (2001). Library anxiety and computer anxiety: Measures, validity, and research implications. *Library & Information Science Research*, 23(3), 277-289
- Jiao, Q. G., Onwuegbuzie, A. J. & Lichtenstein, A. A. (1996). Library anxiety: Characteristics of at-risk college students. *Library & Information Science Research*, 18(2), 151-163.
- Jiao, Q. G. & Onwuegbuzie, A. J. (1997). *Factors associated with library anxiety*. American Educational Research Association conference. Chicago.
- Jiao, Q. G. & Onwuegbuzie, A. J. (2001). Library anxiety and characteristics strengths and weakness of graduate student's study habits. *Library Review*, 50(2), 73-78.
- Jiao, Q. G. & Onwuegbuzie, A. J. (2002). Dimensions of library anxiety and social interdependence: implications of library services. *Library Review*. 51(2): 71-78.
- Jiao, Q. G. & Onwuegbuzie, A. J. (2004). The impact of information technology on library anxiety: The role of computer attitudes. *Information Technology & Libraries*, 23(4), 138-142.
- Jiao, Q. G., Onwuegbuzie, A. J. & Bostick, S. L. (2004). Racial differences in library anxiety among graduate students. *Library Review*, 53(4), 228-235.
- Jiao, Q. G., Onwuegbuzie, A. J. & Waytowich, V. L. (2008). The relationship between citation errors and library anxiety: An empirical study of doctoral students in education. *Information Processing & Management*, 44(2), 948-956.
- Kohrman, R. A. (2002). *When you aren't in Kansas any more: Computer, research and library anxieties of graduate education students*. Master theses. Grand Valley State University. USA.
- Mellon, C. A. (1986). Library anxiety: A grounded theory and its development. *College & Research Libraries*, 47, 160-165.
- Mellon, C. A. (1988). Attitudes: The forgotten dimension in library instruction. *Library Journal*, 113(14), 137-139.
- Mohundro, J. L. (1999). *The effectiveness of bibliographic instruction on reducing library anxiety in GED students at a community college*. PhD dissertation. Texas A&M University, USA.
- Onwuegbuzie, A. J. (1997). Writing a research proposal: The role of library anxiety, statistics anxiety and composition anxiety. *Library & Information Science Research*, 19(1), 5-33 .
- Onwuegbuzie, A. J. & Jiao, Q. G. (2000). I'll go to the library later: The relationship between academic procrastination and library anxiety. *College & Research Libraries*, 6(1), 45-54.
- Onwuegbuzie, A. J., Jiao, Q. G. & Bostick, S. L. (2004). *Library anxiety: Theory, research, and applications*. Lanham, Md.; Oxford: Scarecrow Press.

Van Kampen, D. J. (2003). *Library anxiety, the information search process and doctoral use of the library. PhD dissertation.* University of Central Florida. USA.

